

Nedeklarētas nodarbinātības apkarošana Horvātijā un četrās ES kandidātvalstīs

Kopsavilkums

Ievads

Šā ziņojuma nolūks ir sniegt sistemātisku pārskatu par nedeklarētas nodarbinātības apjomu un raksturu un to, kā ar to cīnās Horvātijā un četrās ES kandidātvalstīs – Islandē, bijušajā Dienvidslāvijas Republikā Maķedonijā, Melnkalnē un Turcijā. Mērķi ir analizēt nedeklarētas nodarbinātības nozīmīgumu un tās raksturīgākās īpašības šajās valstīs, parādīt, kā tiek organizēta cīņa pret nedeklarētu nodarbinātību, un galvenajos vilcienos aprakstīt attiecīgās politiskās stratēģijas un pasākumus, ko izmanto šajās valstīs. Šajā ziņojumā minētās piecas valstis pēc iespējas tiek salīdzinātas ar 27 ES dalībvalstīm (ES 27 valstis).

Politikas konteksts

Nedeklarētas nodarbinātības apjoms un raksturs

Neatkarīgi no izmantotās mērīšanas metodes, kopējais konstatējums ir tāds, ka ēnu ekonomikas apmērs Islandē ir mazāks par vidējo apmēru ES 27 valstīs, kamēr Horvātijā, bijušajā Dienvidslāvijas Republikā Maķedonijā, Melnkalnē un Turcijā ēnu ekonomika ir vairāk izplatīta, nekā tas ir vidēji ES 27 valstīs.

Nedeklarētas nodarbinātības raksturs dažādos ES 27 valstu reģionos atšķiras. Ciktāl to iespējams konstatēt, šīs piecas valstis kopumā atspoguļo Eiropas plašās reģionālās atšķirības nedeklarētajā nodarbinātībā attiecībā uz tām nozarēm, kur tā ir koncentrēta, veiktā darba veidiem, cilvēkiem, kas šādu darbu veic, kā arī viņu motivāciju to darīt. Stāvoklis Islandē atspoguļo stāvokli ziemeļvalstīs, bet stāvoklis pārējās četrās valstīs atspoguļo Eiropas Savienības dienvidaustrumu dalībvalstu stāvokli. Taču tam ir vajadzīgs papildu apstiprinājums. Viens veids, kā virzīties uz priekšu, būtu piecās valstīs veikt Eiropas barometra apsekojumu, cits — Eiropas Komisija varētu iekļaut tās jebkurā iespējamajā otrajā Eiropas barometra apsekojuma kārtā.

Šķēršļi oficiālai darbībai

Ikgadējos Pasaulē Bankas Doing Business pētījumos tiek analizēts, cik viegli vai grūti vietējam uzņēmējam ir nodibināt un vadīt mazus līdz vidējus uzņēmumus, nodrošinot atbilstību attiecīgajiem noteikumiem. Pēc apkopotajiem ES 27 valstu kopējiem rezultātiem 2012. gadā šīs valstis ierindojās 38. vietā no 183 apsekotajām valstīm. Tas ir zemāks rādītājs nekā Islandē (kas ierindojās 9. vietā) un bijušajā Dienvidslāvijas Republikā Maķedonijā (kas ierindojās 22. vietā). Taču Melnkalnē (kas ierindojās 56. vietā), Turcijā (kas ierindojās 71. vietā) un Horvātijā (kas ierindojās 80. vietā) nodarboties ar uzņēmējdarbību ir grūtāk nekā ES 27 valstīs kopumā, kas netieši nozīmē to, ka šajās valstīs atbilstības nodrošināšanas noteikumus ir nepieciešams atvieglot.

Izvērtējot to, cik viegli ir sākt uzņēmējdarbību, ES 27 valstis kopumā tika ierindotas 66. vietā no 183 apsekotajām valstīm. Turpretim bijusī Dienvidslāvijas Republika Maķedonija ieņēma 6. vietu starp valstīm, kurās vieglāk sākt uzņēmējdarbību. Tas ir pat augstāk nekā labākais ES rādītājs, proti, Īrija, kas ieņēma 13. vietu. Islande ieņēma 37. vietu, bet Melnkalne, Turcija un Horvātija attiecīgi 47., 61. un 67. vietu. Nevienai no šīm piecām valstīm šajā kategorijā nebija tik slikts rādītājs kā ES 27 valstu sliktāko rezultātu ieguvušajai dalībvalstij, Čehijas Republikai, kas ierindojās 138. vietā no 183 apsekotajām valstīm.

Izvērtējot to, cik viegli ir nomaksāt nodokļus, ES 27 valstis kopumā tika ierindotas 71. vietā, salīdzinājumā ar bijušo Dienvidslāvijas Republiku Maķedoniju, kas ieņēma 6. vietu, Horvātiju, kas ieņēma 32. vietu, un Islandi, kas ieņēma 35. vietu. Taču neviena no piecām valstīm neparādīja tik augstu sniegumu šajā

kategorijā kā ES 27 valstu labākā dalībvalsts Īrija, kas ierindojās 5. vietā. Nodrošināt atbilstību noteikumiem, maksājot nodokļus, grūtāk ir mazajos un vidējos uzņēmumos Turcijā (kas ierindojās 79. vietā) un Melnkalnē (kas ierindojās 108. vietā), lai gan situācija nav tik slikta kā ES 27 valstu sliktāko rezultātu ieguvušajai dalībvalstij šajā apsekojumā, Rumānijai, kas ierindojās 154. vietā.

Galvenie konstatējumi

Kā tiek organizēta cīņa pret nedeklarētu nodarbinātību

Atšķirībā no 26 % Eiropas Ekonomikas Zonas (EEZ) valstīm un Šveices nevienā no šīm piecām valstīm nav atsevišķas aģentūras vai centrālās koordinēšanas komitejas, kas būtu atbildīgas par dažādu cīņā pret nedeklarētu nodarbinātību iesaistīto iestāžu darba koordinēšanu. Tā vietā tajās vērojama daudz sadrumstalotāka dažādu pakāpju pieeja. Trijās valstīs viena valsts struktūra ir nozīmēta par galveno atbildīgo, kas koordinē cīņu pret nedeklarētu nodarbinātību. Tā ir Ieņēmumu pārvalde Turcijā, Darba inspekcija bijušajā Dienvidslāvijas Republikā Maķedonijā un Iekšzemes ieņēmumu direktorāts Islandē. Horvātijā un Melnkalnē atbildība ir sadrumstalotāka, nav vienas galvenās institūcijas un katra iestāde cenšas sasniegt pati savus nospraustos mērķus.

Arī sociālo partneru iesaistes līmenis nedeklarētas nodarbinātības apkarošanā ir atšķirīgs, lai gan visās piecās valstīs zināmā līmenī notiek trīs pušu sociālais dialogs. Horvātijā kopš 1994. gada darbojas Ekonomikas un sociālo lietu padome, un 2011. gadā tika izveidots Sociālās partnerības birojs. Neskatoties uz to, arodbiedrības 2010. gadā uz sešiem mēnešiem izstājās no Ekonomikas un sociālo lietu padomes, protestējot pret vājo dialogu. Melnkalnē Sociālo lietu padomē iesaistās sociālie partneri. Bijušajā Dienvidslāvijas Republikā Maķedonijā, Turcijā un Islandē nav oficiālu padomju, kas atvieglotu šādu dialogu saistībā ar nedeklarētu nodarbinātību, lai gan sociālie partneri piedalās politikas veidošanā, iesaistoties kampaņās un iniciatīvās.

Politiskās stratēģijas attiecībā uz nedeklarētu nodarbinātību

Nedeklarētas nodarbinātības likvidēšanā ES 27 valstīs tradicionāli ir dominējusi represīva pieeja ar nolūku izskaust nedeklarētu nodarbinātību. Taču nesen Eiropas Komisija ir paudusi aicinājumu izmantot veicinošus pasākumus, kas atturētu cilvēkus no iekļaušanās ēnu ekonomikā un palīdzētu legalizēt savu darbību tiem, kuri jau strādā nelikumīgi.

Lai gan ES 27 valstīs, apkarojot nedeklarētu nodarbinātību, represīvajiem pasākumiem joprojām tiek piešķirta būtiska nozīme un veicinošās politikas pasākumi kopumā tiek uzskatīti par mazāk nozīmīgiem, pastāv reģionālas atšķirības attiecībā uz apjomiem, kādos veicinošie pasākumi tiek iekļauti izmantoto pasākumu klāstā. Tas ir vērojams arī attiecībā uz šīm apsekotajām valstīm. Islandē, salīdzinot ar četrām dienvidaustrumu valstīm, lielāka nozīme ir piešķirta veicinošajiem pasākumiem, un tas atspoguļo stāvokli kaimiņos esošajās ziemeļvalstīs. Četras dienvidaustrumu valstis, līdzīgi ES 27 dienvidu dalībvalstīm, kopumā ir bijušas lēnākas veicinošās pieejas nozīmīguma atzīšanā, lai gan starp bijušo Dienvidslāvijas Republiku Maķedoniju, Horvātiju, Melnkalni un Turciju pastāv atšķirības šo valstu pieņemto veicināšanas pasākumu darbības plašuma, dziļuma un iedarbīguma ziņā. Taču kopumā atveseļojošie pasākumi šajās piecās valstīs ir mazāk izplatīti nekā ES 27 valstīs, un "maigie" pasākumi, lai veicinātu nodokļu maksāšanas saistību uzņemšanos, ir salīdzinoši jauna parādība.

Politiskie argumenti

Piecām valstīm ir jāizveido "stingro" pamudinošo pasākumu pilnīgāks klāsts, lai nepieļautu un efektīvi cīnītos pret nedeklarētu nodarbinātību, kā arī "maigie" pasākumi, lai veicinātu nodokļu maksāšanas saistību uzņemšanos. Tika konstatēta spēcīga savstarpējā saistība starp valstīm, kurās novērojama lielāka darba tirgus intervence, sociālā aizsardzība, pārdaļīšana un vienlīdzība, kā arī mazāka apjoma ēnu ekonomiku. Tas varbūt pagaidām tiešām izskaidro to, kāpēc Islandē ēnu ekonomikas apjoms ir mazāks par ES 27 valstu vidējo apjomu, kamēr Horvātijā, bijušajā Dienvidslāvijas Republikā Maķedonijā, Melnkalnē un Turcijā ēnu ekonomikas apjoms ir lielāks nekā ES 27 valstu vidējais apjoms.

Papildu informācija

Ziņojums *Nedeklarētas nodarbinātības apkarošana Horvātijā un četrās ES kandidātvalstīs* ir pieejams tīmekļa vietnē <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2013/242/en/1/EF13242EN.pdf>.

Lai iegūtu papildu informāciju, sazinieties ar nodaļas vadītāju Donald Storrē pa e-pastu: dst@eurofound.europa.eu